

sica dutch centre
for international
cultural activities

Changing Europe, Changing Arts #4 (slot)

Door weerstand meer lucht

Kretakör, CAC Vilnius en Ma'aleh School for Television, Film and the Arts

Yvette Gieles

In de slotaflevering van de SICA-EUNIC serie *Changing Europe, Changing Arts* kwamen drie organisaties voorbij: theatergezelschap Kretakör uit Boedapest, het Contemporary Arts Center uit Vilnius en de Ma'alah School for Television, Film and the Arts uit Jeruzalem. Een bont gezelschap dat zich op zeer uiteenlopende manieren verhoudt tot de wereld waarin ze werken en weerstand bieden aan vanzelfsprekendheden.

Van alle verhalen in deze serie, is dat van Arpad Schilling van Kretakör misschien wel het meest persoonlijk. Zijn internationaal succesvolle repertoiregezelschap doekte hij op, zodat hij meer ruimte kon geven aan de vragen waarmee het publiek zit. "Als regisseur zat ik teveel in een machtspositie. Jij bepaalt wat het probleem in een samenleving is, kiest een stuk dat daar volgens jou over gaat en verdeelt de rollen. Van enige samspraak met het publiek is geen sprake", zo motiveert hij zijn overstap naar een community arts benadering. Het nieuwe Kretakör onderzoekt andere vormen van theater en probeert toeschouwers te activeren. Dat is een hele opgave in een land waar de bevolking vooral gewend is af te wachten wat er van bovenaf voor ze bedacht wordt.

In de kring

Aan het oude Kretakör waren vijftien medewerkers verbonden, nu werkt Schilling in een collectief van 5 mensen. De overigen zijn allemaal goed terecht gekomen, want Kretakör gold als een prima referentie voor de acteurs. Bevrijd van de last van de voorstellingenmachine die het gezelschap in Schillings ogen was geworden, is hij nu terug bij de basis: theater als plek waar je confrontatie kunt aangaan om uiteindelijk gezamenlijk een catharsis te beleven. De naam Kretakör, Krijtkring, verwijst naar Brecht en de Bijbel en de plek waar een oplossing wordt gevonden.

Kleine vragen

De weg naar die oplossing heeft geen vastomlijnde vorm. Schilling werkt veel in opdracht of op uitnodiging. Dit resulteerde onder meer in een vrij opzienbarend filmpje in opdracht van Heineken Hongarije over drankmisbruik onder de Hongaarse jeugd (*Can you hold the line?*) en een workshop in twee plattelandsdorpen met een grote zigeunergemeenschap, waarin, in de traditie van het 'Theater van de onderdrukten' van de Braziliaan Augusto Boal, verschillende noties van verdraagzaamheid op de proef gesteld worden. Schilling overdrijft zijn ambities niet. Het gaat hem om de zoektocht naar oplossingen voor ongemakkelijke situaties, niet om het beantwoorden van de grote levensvragen.

Grote vragen

De vraag 'hoe te leven' is juist wel het uitgangspunt voor het gros van de producties van de Ma'alah School for Television, Film and the Arts in Jeruzalem. De school is opgericht door modern orthodoxe joden, die –in tegenstelling tot de ultra orthodoxen- deelnemen aan het dagelijks leven, maar tevens streng in de leer zijn. Op het medium film rust geen ban, maar heel vanzelfsprekend kun je deze vorm van artistieke expressie ook weer niet noemen. Ma'alah is een omgeving waarin getalenteerde studenten van orthodoxe en seculiere afkomst aan de slag kunnen. De school schrijft geen thema's voor, maar veel studenten blijven dicht bij huis door te kiezen voor onderwerpen als relaties, familiegeschiedenissen, morele dilemma's, de dienstplicht en seksualiteit. "Het maken van een film start meestal als een soort therapie. Gedurende het productieproces ontstaat er meer afstand tot het onderwerp", volgens schooldirecteur Neta Ariel.

In het openbaar

De films van de studenten blijven niet ongezien voor de buitenwereld. De school organiseert openbaar toegankelijk screenings en brengt veel films uit op dvd's die hun weg vinden naar festivals wereldwijd. Sommige films zijn ook op nationale televisie te zien. Ariel: "Orthodoxe groepen zijn benieuwd hoe hun zorgen worden weergegeven in artistieke films en we hebben ook een klein publiek van ultra orthodoxe joden die vlakbij de school wonen. Zij lopen wel eens binnen bij openluchtvoorstellingen die we in het voorjaar in de tuin organiseren." Geen onderwerp is taboe, maar Neta Ariel spreekt haar studenten wel aan op de verantwoordelijkheid die bij bepaalde keuzes hoort: "Film biedt heel veel mogelijkheden. Je hoeft niet alles te laten zien om een verhaal te vertellen." Neemt ze hiermee studenten in bescherming of wil ze voorkomen dat de school in diskrediet raakt bij orthodoxe groepen?

Openlijk pluralisme

Het blijkt beide kanten op te werken. De school moedigt studenten aan hun talent en creativiteit in te zetten voor de dingen die hen bezig houden en probeert tegelijkertijd bij religieuze autoriteiten de ogen te openen voor wat 'gewone' joden bezighoudt in het dagelijks leven. Dat werkt, studenten gaan taboes niet uit de weg en religieuze autoriteiten denken steeds vaker mee bij lastige kwesties. Zoals bij een film van een student over zijn coming out als homoseksueel. Zijn klasgenoten waren de eerste die hij het durfde te vertellen. De school hielp met het script en de productie en organiseerde een speciale preview voor een groep rabbijnen. Een dergelijke aanpak is kennelijk zo succesvol dat Ma'alah zonder verder voorbehoud de film overal ter wereld kan laten zien. Ariel: "Het pluralisme dat wij voorstaan is van buitenaf zichtbaar en niet iets dat alleen binnen de school leeft. Bij de pers springt uiteraard het orthodoxe karakter het meest in het oog."

Tegengas door kunst

Naast de kleine en grote vragen die Kretakör en Ma'alah het hoofd proberen te bieden, ogen de activiteiten van het Contemporary Arts Centre (CAC) in Vilnius als een artistieke knipoog naar de Litouwse samenleving, het experiment en het establishment. Adjunct-directeur Evaldas Stankevicius heeft het niet over 'gezamenlijk doorleefde oplossingen' of hoe macro problemen doorwerken op een microniveau, maar over hoe een organisatie tegengas geeft in een omgeving waarin onafhankelijke kunsten het met beperkte middelen moet doen. Jaarlijks komen er zo'n 100.000 bezoekers af op de tentoonstellingen, debatten, lezingen en

concerten, vorig jaar iets minder, want “in economisch zware tijden staat niemand zijn hoofd naar kunst.”

Alles kan als hedendaagse kunst

Stankevicius geeft aan de hand van beelden uit tentoonstellingen een rondleiding door het CAC. Met 2.000 vierkante meter expositieruimte (net zoveel als het Haags Gemeentemuseum, red.) in een gebouw dat voor moderne kunst, waaronder een Fluxus-collectie, is bedoeld, is er letterlijk ruimte voor zeer uiteenlopende activiteiten. Het was de locatie van de eerste cricketmatch ooit op Litouwse bodem (een kunstenaar die een tijdje in Engeland had gewoond vond het geestig om het spel in Litouwen te introduceren), een tijdelijke verzamelplek van in het Westen afgedankte auto's en momenteel is het even een vrijplaats voor kunstenaars uit Wit-Rusland. Het publiek lijkt het allemaal even prachtig te vinden, zelfs een wietplantage van respectabele omvang riep geen negatieve reacties op. “Alleen met de voormalige ‘hofkunstenaars’ uit de Sovjet-tijd hebben we een wat gespannen relatie. Daarnaast zijn er altijd wel mensen die ons te internationaal georiënteerd vinden. Anderen haten hedendaagse kunst en vinden ons daarom niks”, reageert Stankevicius laconiek op de vraag wie of wat in Vilnius wat minder enthousiast is over de activiteiten van CAC.

Verschillende dimensies verenigd

De zeer uiteenlopende organisaties in deze laatste aflevering van *Changing Europe, Changing Arts* belichten ieder een andere dimensie van de verhouding tussen kunstenaar, publiek en samenleving. Ook de gedaante van de kunstenaar zelf verschilt per plek. Deze aflevering laat zien hoe amateurs, aankomend makers en gezaghebbende professionals opereren. In Vilnius vertrouwt Stankevicius op zijn curatoren, die hun ogen en oren openhouden om alle bewegingen in de samenleving en de kunsten te taxeren. In hun programma's proberen ze weerstand te bieden aan de agenda's van politici en megalomane projectontwikkelaars. Ook Kretakör en Ma'alah verzetten zich tegen de machtige krachten en vastgeroeste opvattingen in hun land. De eerste doet dat door het publiek de rol van maker te geven en mensen daardoor in de gelegenheid te stellen na te denken over situaties. Ma'alah leidt makers op en spoort ze aan vooral niet bang te zijn. Overal leiden de activiteiten tot discussie en ontstaat lucht en ruimte voor reflectie en alternatieve keuzes. Die processen in goede banen leiden is een kunst waar, naast deze drie, ook de andere organisaties die figureerden in de serie *Changing Europe, Changing Arts* zeer bedreven in zijn.